



MARGARIT I TATE: DE L'ESTUDI GENERAL A LA UNIVERSITAT

Albert Carol

*Cardenal
de Girona*

En el present article voldríem fer presents els vincles d'unió entre Robert Brian Tate i el cardenal Joan Margarit i Pau, i en aquest sentit centrarnos en la relació que mantenen aquests dos personatges amb la ciutat de Girona i més concretament amb la seva universitat, un lligam que es remunta alguns anys abans de la creació del mateix Estudi Universitari gironí i que arriba fins als nostres dies.

Com explicarem més endavant, el nom de Robert Brian Tate està en el dia d'avui fermament lligat a la nostra universitat gràcies als seus treballs sobre l'obra i la figura del cardenal gironí, però el que no tothom sap és que el mateix bisbe de Girona va tenir un paper destacat en l'origen i fundació de l'Estudi General de la ciutat de Girona.

Margarit i l'Estudi General

Per glossar aquest fet històric hem de recular fins a mitjan segle XV, concretament a l'any 1446, quan gràcies al desig per part de la ciutat de Girona d'obtenir un ensenyament institucional propi, similar al que ja tenien les ciutats de Lleida, Perpinyà o Barcelona, Alfons el Magnànim promulgà el decret reial de fundació que fixava el contingut de l'Estudi General de Girona. Aquest estudi havia d'ensenyar moral, ciències naturals i els drets canònic i civil. Així doncs, el rei atorgà a les autoritats gironines la facultat de crear tots aquells centres universitaris que fossin capaços d'organitzar i sostenir; però la inestabilitat política, la crisi econòmica i l'esclat de la guerra civil de 1462 provocà que no es portés a la pràctica res d'allò que s'havia acordat.(1)

*Ex-libris dissenyat
per Marc Vicens
que identifica el Fons Tate
de la Biblioteca de la
Universitat de Girona.*





Detall de la façana principal de Les Àligues, primera seu de l'Estudi General de Girona.

Després d'aquest primer intent fracassat i davant la impossibilitat d'obtenir els fons necessaris per engegar aquesta iniciativa, les autoritats gironines i el capítol de la catedral van veure en la protecció papal l'única opció per crear la seva universitat. Aquí apareix la figura de Joan Margarit, el gironí internacionalment més influent de tots els temps, com va encertar a definir-lo Joaquim Nadal.(2) El bisbe gironí residia aquells anys a Roma i era l'home ideal per negociar la protecció del papa Pius II.

Joan Margarit, un intel·lectual humanista, fundador de l'escola de música de la catedral, un home sempre a favor del saber i de la seva difusió, rebé el 1484 la petició dels jurats de la seva ciutat natal de negociar els estudis gironins. Entre la correspondència que intercanviaven els jurats i el cardenal podem llegir el desig de la ciutat de Girona de competir amb les universitats més properes geogràficament: Perpinyà, Tolosa, Avinyó, Montpeller, Lleida o Barcelona. Hi apareix el model de Lleida i la necessitat de no esdevenir una institució inferior: «car si no fundam dit studi al manco com a Leyda stimam nostre fundament hauria poch perpetuïtat e pus poch reputacio».

L'aspecte econòmic no era un tema menor. Les institucions gironines es queixaven de la seva poca solvència –«condolemos algun tant, com no podem com volriem suplir a les despeses»– i demanaren al cardenal si «les provisions e bulles podia obtenir franques». Si tot arribava a bon terme, tothom en quedaria satisfet i el cardenal augmentaria la seva glòria: «restariem-ne molt alegres e infinidament obligats a Vostra Senyoria e seria molta gloriosa sua».(3)

Tot i els esforços esmerçats en aquest projecte, les gestions de Joan Margarit a Roma no tingueren èxit.

Després de la seva mort, el 21 de novembre de 1484, tampoc van prosperar les intervencions realitzades pel seu nebot Berenguer de Pau, bisbe de Girona l'any 1485, ni les del seu germà Bernat Margarit.

El projecte va estar aturat fins al 1561, en què es va posar la primera pedra de l'edifici que havia d'acollir l'Estudi, però no va ser fins al 1605 que es va rebre la butlla que confirmava el decret reial de 1446.(4)



Carta del cardenal Margarit als jurats de Girona sobre la fundació de l'Estudi General

Als magnífichs y cars amichs nostres. Los Jurats de la Ciutat de Gerona. Jo tit. S. balbine presbr. Cardinalis Gerundensis.

Magnífichs y cars amichs nostres: Recordens en dias passats haver rebudes dues letres vostres pregant-nos volguessem fer tota diligencia en aver los privilegis necessaris de nostre S. lo papa sobre lo estudi fehedor en aqueixa ciutat, a las quals ocupats en grans altres negocis no us havem pogut respondre enbans de nostra promoció a cardenal ne apres per la multa ocupacio que la dita nostra promoció nos ha portada axí mateix com dihen per la concorrenca dels negocis reys quins an stat y stan sobre nostres spalles. Pero instats per nostro familiar Raphell Rocha que us volguessem respondre de nostra intenció. Vos que crehem no ignorau, essent-nos aquí en aqueixa ciutat vostros antecessors an comunicat ab nos de aqueixa materia y aquells pogueren conexer y aviam prou voluntat, com auriam continuament en totes coses que fossen augment y honor de aqueixa ciutat, y apres nostra promoció a cardenal no la stimariem en res sino bastassen de nos fer alguna digna recordacio en aqueixa nostra seu en que tant avem presidit, y encara en aqueixa ciutat de unt som naturals. E per tant vos dihem responent a vostra peticio nostra intencio es de satisfervos a vostros desigs. Pero es veritat que lo mon nos feu en un dia, y axi seguida nostra promocio,

de primer stavam com un comunal opulent bisbe, are som un pobre cardenal. Y nos conve entendre en que pugam viurer, y que pugam entendre en algunes coses pias en que havem voluntat. Pero speram en nostro S. deu y en nostro S. lo papa y Magestat del senyor Rey y Reyna nostros que en breu se dara orde que porem suplir a tot. Y vos offerim, durant nosaltres en tal preposit, haver-vos tots los privilegis per dit estudi necessaris y la despesa que si aura a fer supliem del nostre y mes entenem donar orde que les cadires de theologia; dret canonich y arts se puguan opulentment sostenir en tot lo temps esdevenidor y que la ciutat prenga a son carrech los privilegis reys y las cadires de leys y de medicina, per las quals a nos no seria honest convertir y res que ecclesiastich fos. Empero sols de una cosa vos pregam, que en la impetracio dels privilegis reys, loffici de canceller de dit estudi sia reservat al bisbe de Gerona qui per temps sera y per so nos fos vist discrepar de les provisions apostolicas. Car altre honor sera a la ciutat que lo prelat de aquella aya dit offici com es la maior part dels studis de Ytalia, que no quel tingues un canonge com en Lleyda, ni un jurista com en Perpinya y special que per dita provisio de esser nos canceller del Senyor Rey no us puga esser negat de nostra vida. En lo restant speram darem tal orde que sereu contents; y no mes. De Roma a VIII de Abril. 1484.

— *Manual d'acords* (1484), f.54v-55v (Arxiu Municipal de Girona). Segons la transcripció de Robert Brian Tate inclosa a l'apèndix XIII del seu *Joan Margarit i Pau, cardenal i bisbe de Girona* (Barcelona, 1976).



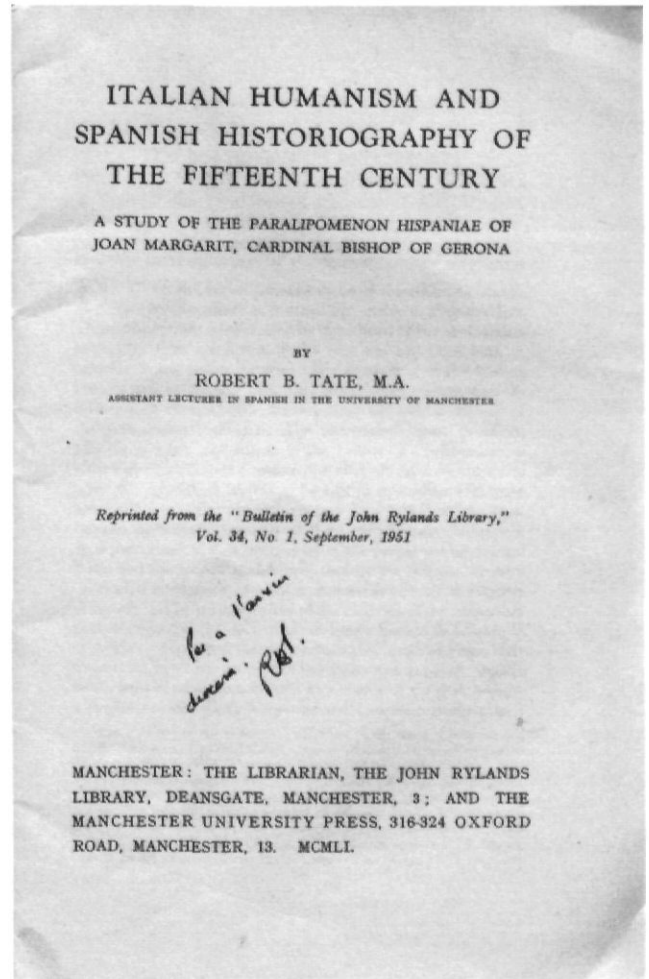


Tate i Margarit

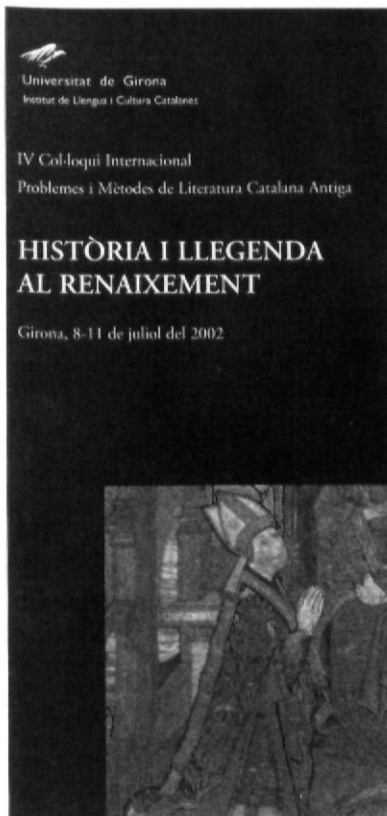
Després d'aquest apunt històric, amb el qual hem intentat fer evident la relació entre el cardenal Margarit i la futura Universitat, voldríem fer un altre salt en el temps per arribar fins a la segona meitat del segle XX i parlar de la persona a la qual devem l'estudi més complet, sistemàtic i aprofundit de la figura i de l'obra de Joan Margarit i Pau: l'hispanista Robert Brian Tate.

El 1950 Robert Brian Tate (Belfast, 1921), a través del seu primer treball sobre el bisbe gironí, obtingué el títol de màster a la Universitat de Belfast. Quatre anys més tard, l'Institut d'Estudis Catalans li atorgà el premi Francesc Cambó pels seus estudis sobre la vida i l'obra de Joan Margarit publicats a Anglaterra. Però no va ser fins al 1972, quan Max Cahner li proposà traduir la seva biografia del futur cardenal al català, que Tate tornà a la seva passió mitjançant una magnífica feina de revisió per tal d'oferir un treball excel·lent i necessari per conèixer i entendre una de les figures més interessants de l'humanisme català.

Robert Brian Tate va començar a recollir informació sobre la vida i obres del bisbe gironí tot just acabada la Segona Guerra Mundial. Arribà a Catalunya i es submergí a l'Arxiu de la Corona d'Aragó per arribar, els últims anys de la dècada dels quaranta, als arxius gironins. Va refer la vida de Margarit de la mà de Santiago



Portada d'un dels primers estudis de Robert Brian Tate sobre els Paralipomenon Hispaniae de Joan Margarit.



Portada del tríptic del IV Col·loqui Internacional Problemes i Mètodes de Literatura Catalana Antiga: «Història i llegenda al Renaixement».

Sobrequés i Lluís Batlle i Prats, va aprendre el català i va conèixer una Girona molt diferent de la d'avui, una «Venècia bruta», una ciutat grisa, filla de la terrible Guerra Civil. Com declarà ell mateix al prefaci de la biografia del cardenal, la visió que es podia tenir del segle XV anava estretament lligada a la recent experiència bèl·lica i no oferia unes conclusions del tot imparcials i objectives. En aquesta època es definia a si mateix com un jove investigador amb tota la feina per fer enmig d'una hostilitat política molt viva.(5)

La figura del bisbe Margarit i en concret la fidelitat que havia demostrat per la dinastia regnant obligaren Tate a investigar en detall un personatge i unes accions que fins aleshores es presentaven fora de context. Es va veure forçat a encaixar-ho tot i a il·luminar amb llum nova la figura d'un excel·lent humanista i diplomàtic, un gran ambaixador a Itàlia i un home molt influent.



Dedicatòria dels PARALIPOMENON HISPANIAE LIBRI DECIM de Joan Margarit

Havent descrit en deu llibres la història de les coses oblidades d'Hispania, ja qui més justament he pogut dedicar-la que a vosaltres, sereníssims Ferran i Isabel, rei i reina de Castella i Aragó, que, accedint als regnes dels vostres pares i avis, heu portat a terme amb aquest lligam conjugal la unió d'una i altra Hispania, la Citerior i la Ulterior, les quals, des dels temps dels romans i dels gots sempre dividides, mai no van romandre sota aquest mateix poder? S'afegeix a aquesta raó no solament la devoció de l'autor envers els seus reis i senyors benemèrits sinó també la lloança del vostre coratge i l'elogi general de la guerra que heu emprès contra aquell rei bètic i musulmà que durant molt temps havia tingut ocupada una part d'aquesta Hispania amb no menys gran oprobi que detriment dels seus reis. Puix que, si és expulsat d'aquesta Hispania, gairebé tot el poder d'aquesta província, és inevitable, estarà a les vostres mans i la religió cristiana serà practicada a tota aquesta Hispania, per la qual cosa assolireu el premi de la vida eterna i una glòria i un honor immortals, de tal manera que sereu celebrats com a ornament i glòria del nostre segle sobre tots els reis i prínceps de la Cristiandat; mentre veiem que els prínceps d'aquesta nostra època no solament no malden per estendre la fe catòlica sinó que, a més, refusen i no s'ocupen de repel·lir els atacs que el Turc, *enemic de la Cristiandat, infereix contínuament al poble cristià: uns pactant amb ell, altres pagant-li tributs, altres lliurant-se al son i a la desídia. I d'això n'ha resultat que a la nostra època el Turc, havent travessat l'Hel·lespont, ha ocupat primer Bizanci i el seu imperi, després tota Grècia, Dalmàcia, Macedònia, l'Èpir i moltes altres*

províncies i ha separat, a més, una gran part d'Europa de la religió i el culte al Déu veritable. I la seva gosadia ha crescut fins a tal punt que no ha dubtat a atacar fins i tot l'illa de Rodes, baluard excepcional de la religió cristiana, a envair i assolar les fronteres d'Itàlia i a expugnar la noble ciutat d'Òtranto, a l'Apúlia, a saquejar-la i a exterminarne els habitants. Però vosaltres, sereníssims reis, rapidíssimament vau fer front a aquesta desfeta amb una fortíssima i poderosíssima flota i, mentre altres eren negligents, vau incitar amb les vostres ambaixades el Romà Pontífex i la resta de prínceps d'Itàlia a venjar una tan gran ofensa a la religió cristiana. Però quan us vau trobar els ànims de tots aquests adormits, vau preparar-vos per tal d'eliminar d'Hispania la secta de Mahoma i així esmenar la impietat i negligència dels vostres predecessors.

Així doncs, acèpteu, sereníssims reis, aquesta obra sobre les coses oblidades d'Hispania, la brillant antiguitat de la qual no cedeix davant de cap de les regions no solament d'Europa sinó també de tot el món. El fet que no s'hagi dit res sobre els seus orígens ens imposa als hispanos una gran foscor, com si romanguéssim als confins del món, i revela o la ignorància o la negligència dels antics escriptors. I per això em sembla especialment digne de glòria haver assumit l'esforç d'aquesta obra, ja que mitjançant aquesta veig que es dona esplendor al nostre país. I això és considerat encara més digne de glòria ja que la recuperació d'aquestes coses oblidades s'ha esdevingut durant el vostre regnat, per l'existència i poder del qual, no en tinc cap dubte, són exalçats aquests nobilíssims orígens amb les vostres brillantíssimes empreses.

– Traducció de Lluís Lucero Comas (publicada amb el text llatí i notes a «Joan Margarit, Fidel Fita i Robert B. Tate: la dedicatòria del *Paralipomenon Hispaniae*», *Miscel·lània d'homenatge a Modest Prats, Estudi General*, 21. (Girona, 2001, vol. I, p. 465-473).

– Per a més informació sobre Joan Margarit i l'humanisme català es pot consultar el web de l'ILCC de la Universitat de Girona <http://www.studiahumanitatis.net>

Tate i la Universitat

Així doncs, els treballs de recerca de Robert Brian Tate van quedar lligats per sempre al cardenal Margarit i, de retruc, a Girona, la ciutat que el veié néixer, però no ha estat fins als últims anys que aquest lligam s'ha materialitzat d'una manera més física en el

si de la mateixa Universitat de Girona. El 1994, les dues figures s'uniren a la seu de la UdG. Durant aquest any el catedràtic emèrit de la Universitat de Nottingham va cedir a la Secció Francesc Eiximenis de l'Institut de Llengua i Cultura Catalanes de la Universitat de Girona tots els documents i materials que havia utilitzat per a les seves investigacions sobre el cardenal i la seva època. Aquesta



Acte de lliurament del fons a ILCC, 17 de març de 1994. Robert Brian Tate apareix en primer pla a la dreta, al seu costat Lluís Lucero, Mariàngela Vilallonga, Joaquim M. Puigvert, Rosa Congost, Pep Gòmez Pallarès i Lola Badia.

donació va ser la primera, però no la darrera, ja que el 2002, en el marc del IV Col·loqui Internacional Problemes i Mètodes de Literatura Catalana Antiga: «Història i llegenda al Renaixement», el professor Tate va fer entrega a la biblioteca d'aquesta Universitat de mil volums més de la seva biblioteca personal sobre història, historiografia i Renaixement, literatura catalana, castellana, galaicoportuguesa i italiana, a més de separates, cartes, apunts de lectura i preparatoris de classes, de cursos o de conferències, microfilms i fins i tot alguns textos encara inèdits. Tot aquest material, utilitzat pel mateix Tate en l'elaboració de la seva tesi de llicenciatura, la seva posterior tesi i publicació en anglès i en català dels seus estudis, ha estat ordenat i inventariat per Lluís Lucero, que posteriorment també ha ordenat i catalogat tota la documentació personal de l'estudiós, amb la finalitat que en un futur Tate arribi a ser ell mateix objecte d'estudi i que el Fons R. B. Tate es converteixi en un espai de consulta indispensable per a filòlegs i estudiosos de la figura de Margarit i de la historiografia humanística.

Aquesta generositat s'ha intentat agrair des de la Universitat amb la creació d'un ex-libris o marca de biblioteca, dissenyat per Marc Vicens, que reproduïx el retrat del cardenal Margarit que figura a l'antependi brodat en or, plata, sedes i perles conservat i exposat al Tresor de la Catedral de Girona.(6) Aquest ex-libris uneix simbòlicament però amb gran fermesa Tate, el cardenal i la Universitat de Girona, la qual, com ja hem apuntat anteriorment, va crear el Fons R. B. Tate, un espai separat del catàleg de la Biblioteca del Barri Vell i reservat als investigadors.

Finalment, el 21 d'octubre de 2004, a l'antiga església del convent de Sant Domènec, l'Aula Magna de la Universitat de Girona, es va investir Robert Brian Tate doctor *honoris causa* de la Universitat

de Girona, apadrinat per la llatinista Mariàngela Vilallonga.(7)

Tate ens ha donat l'oportunitat de conèixer més i millor el cardenal gironí i poder-ho fer des de la seva pròpia ciutat, concretament des de la Universitat que el cardenal va intentar tirar endavant. Però de ben segur que aquest fet no seria una realitat sense l'esforç d'un grup d'investigadors dirigits per la llatinista Mariàngela Vilallonga, els quals, des de fa uns anys i sota el nom de *Studia Humanitatis*, estudien la producció llatina dels humanistes catalans dels segles XV i XVI a través de la realització d'edicions crítiques i d'estudis de fonts de les principals obres d'aquesta època.

Al voltant del projecte investigador «Historiografia llatina humanística a la Corona d'Aragó: edició de textos, estudi de fonts», i gràcies als primers estudis sobre l'humanisme català realitzats per la professora Mariàngela Vilallonga, han anat apareixent tot un seguit de treballs de recerca com el de la mateixa Mariàngela Vilallonga sobre la figura i obra de Jeroni Pau, publicat en dos volums el 1986 per l'editorial Curial, o altres treballs encara inèdits com els de Lluís Lucero sobre el llibre segon del *Paralipomenon Hispaniae* del cardenal Margarit, l'estudi sobre l'obra de Joan Ramon Ferrer *De pronomibus sui que natura* realitzada per Antoni Cobos, i altres estudis com els de Narcís Figueras sobre Francesc Calça, Isabel Segarra sobre la *Corona regum* de Joan Margarit o Daniel Ferrer sobre Francesc Tarafa. Els *Studia Humanitatis* també ens donen l'oportunitat de consultar els resultats de les seves recerques des d'Internet a través de la *Biblioteca Digital*, que inclou les biografies, les bibliografies i els textos més importants dels humanistes catalans.

Ben aviat Joan Margarit va esdevenir la imatge emblemàtica d'aquests estudis, i per aquest motiu Robert Brian Tate es decidí a fer entrega de tot el material utilitzat en les seves investigacions. Així doncs, gràcies a la recerca que es duu a terme des dels *Studia Humanitatis*, la figura de Joan Margarit, el cardenal que va promoure l'Estudi Universitari Gironí, ha permès molts anys més tard la unió entre Robert Brian Tate i la nostra Universitat.

Albert Carol Bruguier és llicenciat en filologia hispànica.

1. SANDRINE, Víctor, «Els primers passos cap a la Universitat», dins *La Girona medieval. Canvis i ruptures (1460-1519)*, Girona, 2001, p. 60-61.
2. NADAL, Joaquim, «Robert Brian Tate», *Diari de Girona*, 19/7/2002.
3. SANDRINE, Víctor, «Joan Margarit i l'Estudi General», dins *La Girona medieval. Canvis i ruptures (1460-1519)*, Girona, 2001, p. 62-63.
4. SOBREQÜÉS, Jaume, *Els estudis universitaris a Girona al llarg de la història*, Girona, 1978, p. 6-7.
5. TATE, Robert B., *Joan Margarit i Pau, cardenal i bisbe de Girona*, Barcelona, 1976, p. 5-7.
6. VILALLONGA, Mariàngela, «Marques de biblioteca», *Revista de Girona*, 221 (novembre-desembre 2003), p. 114.
7. FERRER, Daniel, «Tate, Bertran i Gil Aluja, doctors *honoris causa*», *Revista de Girona*, 228 (gener-febrer 2005), p.12.